

**ФРАНЦУЗЬКО-АВСТРІЙСЬКІ ВЗАЄМИНИ КІНЦЯ 1806 РОКУ В СВІТЛІ
ЛИСТУВАННЯ КОМАНДУЮЧОГО "НЕЙТРАЛЬНИМ КОРДОНОМ В
ПОЛЬЩІ" ПОЛКОВНИКА АДАМА АЛЬБЕРТА НАЙШПЕРГА**

18 грудня 1806 р. натопви варшав'ян зустрічали імператора французів Наполеона І. Після проголошення ним в листопаді 1806 р. війни Франції проти Пруссії та Росії "польською війною", тобто такою, яка мала завершитись визволенням польського народу з-під влади розборчих держав, прихильники політичної орієнтації на Францію нарікли гучно й улесливо французького монарха "великим Визволителем і Відновителем Польщі". З прибуттям Наполеона до столиці колишньої Речі Посполитої польські патріоти пов'язували надії на прокламування ним у Варшаві незалежного Польського королівства. Ці надії були викликані частково як блискавичним крахом прусського окупаційного режиму внаслідок перемог французької армії під Йеною та Ауерштадтом, так і підтримкою імператором повстання у Великопольщі, сигналом до якого стали інспіровані ним заклики до польського народу організаторів легіонів Генріка Домбровського та Юзефа Вибіцького. Надзвичайно показовими для настроїв польських політичних еліт наприкінці 1806 р. були слова генерала Г.Домбровського, виголошені 18 грудня у Варшаві на урочистому прийомі на честь імператора французів: "Відновити державу й повернути їй втрачене ім'я (Польща - В.А.) у змозі тільки Бог або Наполеон"¹.

Реставрація Польської держави видавалася можливою і близькою не лише прихильникам Франції, але й таким відвертим недоброзичливцям Наполеона, як, наприклад, визнаний лідер проросійської орієнтації в польському патріотичному русі князь Адам Чарториський. 23 листопада він писав: "Суспільна думка заповідає близьке відновлення Польського королівства. Слід очікувати, що Бонапарт візьме його корону для себе самого або ж передасть трон своєму братові Жеромові разом з рукою принцеси Августі Саксонської, визнаної польською конституцією (1791 р. — В.А.) спадкоємицею Польщі... Говорять, що Австрії буде повернено прусську Сілезію (відібрану в неї ще в 1742 р. прусським королем Фридріхом ІІ — В.А.) разом з кількома іншими районами в Німеччині, що послужать рівновагою за обидві Галичини, які віденський двір передасть у розпорядження Франції"². Панівне у польській суспільній думці переконання, що Наполеон планує відновити Польщу, спонукало депутатів Великого сейму 1788-1792 рр. на чолі з його колишнім маршалком Станіславом Малаховським відверто звернутись до французького імператора під час аудієнції в нього 19 грудня з пропозицією прийняти корону Польщі, або ж передати її за власним розсудом одному з членів династії Бонапартів³.

Втім, реакція Наполеона на цю пропозицію виявилася несподівано різкою і критичною. Серед причин своєї відмови імператор назвав: по-перше, незадовільний стан забезпечення "Великої армії" польською тимчасовою владою; по-друге, брак підтримки для французів з боку польської аристократії; по-третє, небажання псувати відносини Франції з третьою учасницею поділів Речі Посполитої — Австрією (док. 1). Остання з перелічених причин була для нього безумовно найвагомішою. Ще за кілька днів до прийому депутації Великого сейму Наполеон був поінформований маршалом Йоахімом Мюратом, корпус котрого зайняв 26 листопада Варшаву, про намір поляків

¹ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДІА України у Львові), ф. 146 (Галицьке намісництво у Львові), оп. 6, спр. 2, арк. 682 (доповідна записка полковника А.А.Найшперга віце-губернаторові Галичини, 20 XII 1806).

² Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, rkps. 5229, k. 18 (Mémoire sur les mesures à adopter dans la position actuelle de Russie, 11/23 XI 1806).

³ ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 6, спр. 2, арк. 658.

запропонувати йому корону Польщі й просити французького монарха приєднати до відновленого королівства Галичину. Мюрат вважав, що цією пропозицією поляки хочуть підштовхнути Францію до конфлікту з Австрією за Галичину⁴. Проте в грудні 1806 р. Наполеон не міг піти на жодне загострення стосунків з Віднем. За умов напруженої боротьби Франції з Росією та Пруссією такий, здавалося б, на перший погляд, другорядний чинник тогочасної міжнародної ситуації, яким було ставлення Австрії до війни у Польщі, міг стати в разі приєднання віденського двору до антифранцузької коаліції головним та вирішальним для Наполеона, радикально змінивши співвідношення сил не на його користь. Сам французький імператор згадував, що в період війни 1806-1807 рр. предметом його особливої уваги були не лише боротьба з Пруссією та Росією та стан власної армії, але й позиція Австрії⁵.

Стрімке просування французьких військ углиб території Пруссії та їх вступ у польські землі, прокламації Г.Домбровського та Ю.Вибицького, поширення польського національного руху поблизу кордонів Галичини мусили викликати сильне занепокоєння в австрійському уряді. Оскільки Австрія завершила останню війну з Францією (1805) значно ослабленою і виявилася не готовою до збройного конфлікту з Наполеоном, ще 29 жовтня імператор Франц I підписав рескрипт про нейтралітет імперії Габсбургів щодо воюючих держав⁶. Цей на позір суто мирний крок надав австрійському уряду можливість під приводом дотримання суворого нейтралітету здійснити ряд заходів щодо посилення свого контролю над Галичиною, де з початку листопада 1806 р. спостерігалася активізація діяльності прихильників профранцузької орієнтації та зростання антиавстрійських настроїв⁷.

Чи не найважливішим серед цих заходів стало створення на галицькому кордоні з Пруссією, що фактично перетворився на кордон між Австрією та французькою зоною

⁴ *Lettres et documents pour servir à l'histoire de J.Murat 1767-1815 / Publ. par P.Le Breton* (далі — *Lettres et documents de J.Murat*). Paris, 1911. T. 5. Doc. № 2776. P. 64.

⁵ Цит. за: *Michlet J. Histoire du XIXe siècle jusqu'à Waterloo*. Paris, 1875. T. 3. P. 267.

⁶ Опублікований у: *Österreich-Kaiserliche privilegierte Wiener Zeitung*. 1 November 1806. № 88. S. 5433-5434.

⁷ Особливо сильними пронаполеонівські симпатії були у безпосередньо прилеглих до театру воєнних дій західних циркулах Галичини, населення яких сподівалося на швидке приєднання до охопленої польським повстанням пруської Великопольщі. Вже 11 листопада люблінський староста барон Мандорф доповідав віце-губернаторові Галичини, що в його циркулі "практично не залишилося нікого, хто відкрито не бажав би собі іншого уряду" (*Jarosiewicz M. Galięja a sprawa polska (październik 1806—lipiec 1807) // Biblioteka Warszawska*. 1912. T. 2. S. 251). Як згадував про події кінця 1806 р. галицький магнат Антон Лянцкоронський, найкраща частина шляхетської молоді, незважаючи на загрозу для власної свободи і навіть життя, залишала край, щоб поступити на службу Франції, а решта лише очікувала інтервенції французьких військ, щоб виступити на їхньому боці. За словами А.Лянцкоронського, вся Галичина була наводнена французькими емісарами, котрі невтомно працювали над підготовкою польської шляхти до дій згідно з планами Наполеона (ЦДДА України у Львові, ф. 181 (графи Лянцкоронські), оп. 1, спр. 92, арк. 42 [*Mémoire présenté à S.A.R. M. l'Archiduc François d'Este, 4 IV 1809*]). На початку грудня 1806 р. у м.Ловечі відбувся таємний з'їзд профранцузьки орієнтованої шляхти, що ухвалив рішення підтримати збройним повстанням вступ французів до Галичини, який спочатку очікувався 15 грудня, а згодом — 1 січня (*Handelsman M. Nastroje społeczeństwa w roku 1807 // Ejustd. Pomiedzy Prusami a Rosją. Studia historyczne*. Warszawa, 1922. S. 23). Австрійська влада намагалася допровадити до політичної ізоляції прихильників Франції шляхом притягнення їх до карної відповідальності. Так, у Тарновському циркулі за розповсюдження чуток про швидкий вступ французів у Галичину та відновлення Польського королівства було заарештовано шляхтича А.Броніковського, а у Люблінському циркулі за участь в організації галицької депутації до Наполеона ув'язнено поміщика Вибрановського (ЦДДА України у Львові, ф. 146, оп. 6, спр. 3, арк. 1881-1930, 618-626). Широко застосовувались не лише ув'язнення нелегальних емігрантів в Оломоуцьку фортецю, але й превентивні арешти за місцем проживання відомих своїми профранцузькими поглядами польських політиків (наприклад, Станіслава Солтика, сина краківського архієпископа) (*Jarosiewicz M. Galięja... S. 254-255*).

окупації, своєрідного військового бар'єру, так званого "нейтрального кордону в Польщі" (Neutralitäts Kordon in Polen). В інструкції австрійського імператора Франца І командуючому "нейтральним кордоном" гусарському полковникові А.А.Найппергу (Neipberg) від 28 жовтня підкреслювалося, що головним його завданням є утримання існуючого стану австрійського кордону від зазіхань воюючих сторін та підтримання спокою в Галичині. Суворо ізоляція останньої по ріках Вісла, Буг та їхньому сухопутному межиріччю видавалася у Відні єдиним дієвим засобом зупинити поширення тут французьких впливів та польського національного руху⁸. Важливою функцією "нейтрального кордону" став ретельний і систематичний збір інформації про хід воєнних дій у Польщі, сили, плани та засоби воюючих сторін, а також про ставлення французького керівництва до польського питання⁹. Координував збір інформації особисто граф А.А.Найпперг, котрий негайно відсилав її до Відня, а також до Львова своєму безпосередньому зверхникові віце-губернаторові Галичини графові Крістіанові Вурмзеру (Wurmser).

Власне завдяки донесенням одного з кращих австрійських агентів у Варшаві — барона Брудерна, котрий підтримував тісні контакти з відомими польськими політиками, австрійській владі майже миттєво стало відомим і звернення Наполеона 19 грудня до депутатів колишнього Великого сейму. Особливу увагу донесення Брудерна приділяло "зрадницькій поведінці" галицького землевласника графа С.Малаховського. Увечері 19 грудня Наполеон прийняв у королівському замку чотири польські депутації: від міста Варшави, від військово-адміністративної ізби (палати) та ізби справедливості, від польських духовенства та військових, від сейму 1788-1792 рр. У свідченнях очевидців збереглися звернення французького імператора до перших трьох із перелічених депутацій¹⁰. Звернення Наполеона до депутації Великого сейму залишалось невідомим. Проте воно збереглося в реляції барона Брудерна, яку було покладено в основу донесення Найпперга віце-губернаторові Галичини від 22 грудня 1806 р. (док. 1). Наукова цінність цього звернення є очевидною, адже воно — єдине документальне свідчення, що чітко відбиває ставлення Наполеона до проблеми Галичини у безпосередньому спілкуванні імператора з поляками в 1806-1807 рр. Вірогідність поданого Брудерном французькою мовою звернення Наполеона підтверджується тим, що стиль і лексика заяви імператора депутатам сейму є надзвичайно близькими до решти його промов того дня, а окремі фрази часто повторюються в листуванні Наполеона середини грудня.

Слова Наполеона недвозначно вказували на кризове матеріальне становище "Великої армії" й розчарування французького імператора стосовно підтримки з боку поляків. Однією з причин труднощів французького командування зі спорядженням 150 тис. війська стала політика "нейтралітету" Габсбургів та розрив Австрією

⁸ Jarostewicz M. Galicja... S. 251.

⁹ Збір інформації вівся шляхом допитів прибулих з території Пруссії осіб, перлюстрації пошти та аналізу преси. Останні функції виконувались не лише комісарами циркулів, але й спеціальними урядовими агентами (канцїпістами), за якими закріплювалась та чи інша частина прикордонної території: див., наприклад, повідомлення Гайера з м.Радома, Вайса з м.Мончина, Лахніта з м.Окунева та ін. (ЦДА України у Львові, ф. 146, оп. 6, спр. 2, арк. 245, 903, 1343-1348, 1569). Особливу цінність мали донесення австрійських агентів з Варшави, які часто містили інформацію з перших рук — від осіб, що належали до політичного оточення Наполеона чи вищого французького командування. Про те, яку велику увагу приділяв австрійський уряд систематичній розвідці у Польщі, свідчать особисті розпорядження Франца І про збір інформації та негайну пересилку до Відня польських газет з Варшави та Познані (Там само. Спр. 3, арк. 825-829, 841-843). За інформацію з-за "нейтрального кордону в Польщі" австрійський уряд нерідко платив золотом (наприклад, графові Шафгатту, котрий першим повідомив про значні втрати французької армії у битві під Прейсіш-Ейлау та систематично доповідав про тенденції політичного життя у Варшаві) (Там само. Спр. 2, арк. 79-80, 819-820, 1953).

¹⁰ Szyndler B. Stanislaw Nałęcz Małachowski 1736-1809. Warszawa, 1979. S. 259.

традиційних економічних зв'язків Галичини з польськими володіннями Пруссії, що становили операційну базу французької армії. Вже 28 листопада Й. Мюрат писав Наполеону: "Якщо найближчим часом не буде відновлено торговельних зв'язків з Галичиною, ми опинимося в критичному становищі"¹¹. Галичина розглядалася французьким командуванням, яке не могло забезпечити своє військо продовольством та амуніцією, як головне джерело одержання зерна, худоби, пороху, свинцю тощо¹². На територію Австрії почали прибувати французькі військові фуражири. Увагу австрійської влади привернула, зокрема, діяльність полковника французьких інженерних військ Рон'яда, котрий, здійснюючи значні закупки зерна та організуючи його транспортування Віслою до Варшави, зустрічався з деякими польськими аристократами й зондував політичні настрої польської шляхти¹³.

На початку грудня 1806 р. граф А.А. Найпперг, використовуючи практично необмежені повноваження, що були надані йому — як командуючому "нейтральним кордоном" — австрійським імператором, заборонив доступ до Галичини французьким військовим фуражирам. Він мотивував цей крок дотриманням Австрією суворого нейтралітету, який не дозволяє їй допомагати жодній з воюючих сторін, та імператорським декретом від серпня 1805 р. про заборону вивезення за межі Австрії зерна у зв'язку з неврожайми останніх років¹⁴. За імператорським наказом було заборонено вивіз з Галичини свинцю, пороху, амуніції, а також розпочались конфіскації вже замовлених французами в галицьких ремісників (головним чином євреїв — В.А.) кінської збруї, чобіт тощо¹⁵.

Важке становище "Великої армії" настійно вимагало від французького командування зняття всіх непорозумінь у стосунках з Австрією. Тому Наполеон, котрий за посередництвом свого посла у Відні генерала Антуана-Франсуа Андреоссі гарантував Австрії непорушність її влади в Галичині й вів переговори щодо обміну цієї провінції на пруську Сілезію (цим обміном він хотів допровадити до міжнародної ізоляції Габсбургів і позбавити їх плацдарму для втручання в польські справи¹⁶), мусив розпочати переговори і з австрійською владою в Галичині. Переговори з Віднем просувалися надто повільно. Цьому в не останню чергу перешкождала віддаленість австрійської столиці від театру воєнних дій. Галицьке ж губернаторство та "нейтральний кордон в Польщі" володіли достатніми повноваженнями для вирішення багатьох спірних моментів у французько-австрійських стосунках. Останнім поштовхом, що змусив французьке верховне командування вступити в контакт з австрійськими урядовими чинниками в Галичині, стало затримання за наказом А.А. Найпперга закуплених Рон'ядом барок з зерном на р. Піліці. Цей крок роздратував самого Наполеона, котрий, однак, вважав нижчим за свою гідність звертатися до полковника австрійської армії й доручив зробити це маршалові Мюрату. Текст ноти протесту було продиктовано 13 грудня самим імператором. Зокрема, він прямо запитував командуючого австрійським "нейтральним кордоном", "чи в нього є наказ ставитись до французів як до ворогів". За словами Наполеона, Франція, яка не

¹¹ Campagne de Pologne (décembre 1806—janvier 1807) / Publ. par. P.Foucart. Paris, 1884. Т. 1. Р. 185.

¹² Лише 9 грудня Наполеон розпорядився закупити в Галичині 25 тис. чвертей зерна й 100 тис. голів худоби (Correspondance de Napoléon Ier. Paris, 1863. Т. 14. Doc. № 11421. Р. 68 [Napoléon à Murat, 9 XII 1806]).

¹³ У звітах старост галицьких циркулів відзначалися "підозрілі контакти" графа Потоцького з Заліщків, графа Залуського, графині Мончинської з Рон'ядом та ад'ютантом Наполеона Монтеск'є під час поїздки останнього через Галичину до Відня (ЦДДА України у Львові, ф. 146, оп. 6, спр. 2, арк. 656, 482-485, 432-443, 1545-1546).

¹⁴ Lettres et documents de J. Murat. Т. 5. Doc. № 2737. Р. 19 (Murat à Napoléon, 7 XII 1806).

¹⁵ ЦДДА України у Львові, ф. 146, оп. 6, спр. 3, арк. 1467-1477, 1630-1631.

¹⁶ Див.: *Halicz E. Austria wobec sprawy polskiej i genezy Księstwa // Ejustd. Geneza Księstwa Warszawskiego. Studia historyczne. Warszawa, 1962. S. 48-49, 56.*

перебуває у стані війни з Австрією, має право вести необмежену торгівлю з нею у Галичині, так само, як і в інших австрійських провінціях. Якщо найближчим часом цих дискримінаційних обмежень не буде знято, французький імператор погрожував розривом з Австрією¹⁷.

А.А.Найшперг, безперечно, розумів, що складена в таких різких виразах нота була апробована найвищим французьким керівництвом. Проте його відповідь була зухвалою (недаремно надалі Наполеон висловлювався про А.А.Найшперга як про виняткового інтригана): під приводом дотримання Австрією суворого нейтралітету він відмовився звільнити заарештовані барки. Ця відмова поставила під загрозу зриву стратегічні плани Наполеона на зимову кампанію 1806-1807 рр.: французькому командуванню було потрібне не так закуплене в Галичині зерно, як барки для перевезення військ через Віслу, позаяк пруські та російські війська при відступі знищили всі засоби переправи¹⁸. Тому відмова А.А.Найшперга змусила Наполеона вгамувати свою гордію і 20 грудня звернутись з особистим листом до командуючого австрійським "нейтральним кордоном". Хоча лист було підписано начальником генерального штабу "Великої армії" Луї Александром Берт'є, не підлягає сумніву його справжнє авторство: аналогічна манера оформлення листів була характерною для французького імператора, котрий надиктовував свою кореспонденцію Берт'є як головному виконавцю своєї волі під час воєнних дій. Чимало листів за підписом Берт'є, що своїм змістом вказували на авторство імператора, було включено у французькі фундаментальні публікації листування Наполеона І. Цей лист публікується нами за копією, знятою А.А.Найшпергом для віце-губернатора Галичини (док. 2).

Відповідь А.А.Найшперга залишилася незмінною. Складається враження, що, прикриваючись мереживом світських компліментів, він відверто глузував над безсиллям французького імператора щось змінити у справі барок, радив йому почекати наказів зі Львова та Відня, хоча цілком міг сам владнати це питання (док. 3). Згідно з черговим донесенням Брудерна з Варшави, Наполеон залишився вкрай незадоволеним позицією А.А.Найшперга (док. 4). Це спонукало імператора вислати на переговори з властями Галичини дивізійного генерала Жерара, котрий мав з'ясувати не тільки згадане вище питання, але й, по змозі, перешкодити дипломатичними засобами інтенсивним воєнним приготуванням австрійців у Галичині. Як пробний камінь для визначення того, наскільки Австрія є схильною до поступок, французьке командування використовувало польське питання. Навряд чи в самого генерала Жерара вистачило би сміливості виступити перед австрійськими офіційними чинниками з пропозицією проголосити королем Польщі ерцгерцога Карла.

Відображена у стенограмі переговорів А.А.Найшперга з генералом Жераром ця пропозиція французького командування австрійцям є унікальним документальним свідченням. Судячи з дати (25 грудня) вона була першою зі спроб французького керівництва в період війни 1806-1807 рр. зав'язати союзні відносини з віденським двором для протидії прусько-російській коаліції. Відповідь А.А.Найшперга на неї була дуже обережною: вона не відкривала, проте й не закривала дороги до такого порозуміння (док. 5), досягнення якого, до речі, стало на початку 1807 р. предметом переговорів міністра закордонних справ Франції Шарля-Моріса Талейрана з офіційним австрійським представником при ставці Наполеона генералом Карлом Сен-Венсаном¹⁹. Місія генерала Жерара не увінчалася успіхом: його наступні переговори з графом К.Вурмзером у Львові не доправили до поживалення торговельного обміну між Галичиною та Великопольщею²⁰. Лише на початку січня, після того, як Наполеон

¹⁷ Campagne de Pologne (décembre 1806-janvier 1807). T. 1. P. 302 (Berthier à Murat, 13 XII 1806).

¹⁸ Ibid. P. 212 (général Beyard à Berthier, 2 XII 1806).

¹⁹ Correspondance de Napoléon Ier. T. 14. Doc. № 12028. P. 550 (Napoléon à Talleyrand, 14 III 1807).

²⁰ Mencil T. Galicja Zachodnia 1795-1809. Studium z dziejów ziem polskich zaboru austriackiego po III rozbiornie. Lublin, 1976. S. 445.

заспокоїв австрійський уряд своїми миролюбними заявами щодо Галичини, а його війська власними зусиллями переправились через Віслу, з Відня надійшов наказ про передачу барок із зерном французам²¹.

Усі представлені в підбірці документи (листи та доповідні записки) зберігаються у фонді 146 (Галицьке намісництво у Львові) Центрального державного історичного архіву України у Львові й публікуються вперше. Доповідні записки та листи написані рукою графа А.А.Найпперґа й заадресовані графові К.Вурмзеру. Вони з'явилися протягом одного тижня (19-25 грудня 1806 р.), відтак характеризують інтенсивність контактів між Францією і Австрією в період "першої польської війни" Наполеона. У них висвітлено кілька головних аспектів ставлення французького верховного головнокомандування до польських провінцій Габсбургів (польське питання, проблеми поставок продовольства, нейтралітету Австрії). Усі документи наводимо мовою оригіналу — французькою, із збереженням граматичних і лексичних особливостей листів А.А.Найпперґа, у тому числі й характерних помилок (наприклад, у док. 2 та 5 слово "Галичина" (Galicie) помилково передано ним як (Gallicie) — тобто "Галісія" [ісп.]. У квадратних дужках наводяться слова, які допомагають відновити зрозумілу для сучасників, але неясну для нас логіку викладу.

ДОДАТКИ

1

1806 р., грудня 22. Окунев. —

Уривок з доповідної записки полковника А.А.Найпперґа віце-губернаторові Галичини К.Вурмзеру, в якому наводиться звернення Наполеона 19 грудня 1806 р. до депутації колишнього Великого сейму

Okuniew, 22^h X ber 806.

... "Je Vous previens, que n'y moi n'y aucun Prince de France, ne nous voulions de Vôtre Trône de Pologne — j'ai des Couronnes à donner, et je ne sais qu'en faire. Songés premièrement à donner du Pain a mes Soldats, du Pain, du Pain, du Pain — j'ai des Millions — je Vous donnerai de l'argent, mais Vous fournirés tous Vos Provisions"...

"...L'affaire de la Galicie, Ceci est de la Politique, et cela ne Vous regarde pas — Comént? je gouverne la France avec mes Poches et je ne puis pas faire vivre mes Troupes, dans ce Pays, ou il n'y a que des Nobles et des Paysans miserables. Ou sont Vos grandes familles? Vos Czartorinski, Vos Zamoyski, Vos Sapiecha, Vos Potocki? — Ces gens sont tous vendus à la Russie — C'est le P^{ce} Czartorinski, qui a écrit à Kosciuszko de ne pas venir au Pologne... Croyez Vous, que pour une Province, j'irai m'attirer de nouveaux Ennemies? quand j'aurai battus les Russes tout se déciderat".

ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 6, спр. 2, арк. 658-659. Оригінал.

Переклад:

Окунев, 22 грудня 1806

... "Я застерігаю Вас, що ані я, ані жоден французький принц не хоче Вашої польської корони. В мене [ще] є корони для того, щоб роздати їх [моїй сім'ї], й лише [один] я знаю, що мені слід вчинити. Перш за все постарайтесь забезпечити моїх солдатів хлібом, хлібом, хлібом, [й ще раз] хлібом¹. В мене є мільйони [франків]. Я заплачу Вам грошима [стільки, скільки Ви захочете], проте забезпечте мене всіма Вашими запасами харчів"...

"...Справа Галичини, — це політика, й нехай вона Вас не стосується. Як? Я, [що]

²¹ ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 6, спр. 3, арк. 482-483.

правлю Францією як власною кишенею, не можу прогодувати свої війська у цій країні, де є лише шляхта та злиденні селяни. Де Ваші великі [магнатські.—В.А.] роди? Ваші Чарториські, Замоїські, Сапєги, Потоцькі? Ці люди усі запродалися Росії. Це князь Чарториський написав Костюшкови, щоб той не приїздив до Польщі...³ І Ви думаєте, що заради однієї провінції⁴ я стану наживати нових ворогів? Усе вирішиться, коли я розіб'ю росіян”.

2

1806 р., грудня 20. Варшава . —

Лист начальника генерального штабу "Великої армії" Л.А.Берт'є командуючому австрійськими військами на кордоні Галичини полковникові А.А.Найппергу з наведенням протесту Наполеона проти затримання на р.Піліці закуплених французами барок із зерном

Varsovie, le 20. Decembre 1806

A Monsieur le Commandant des Troupes de S: M: l'Empreur d'Autriche, sur la frontière de la Galicie.

L'Empreur des Français, Monsieur, vient d'être informé que par Votre ordre on a arrêté, aux frontières de la Gallicie, sur la Vistule, treize bateaux achéter pour le compte de S: M:

L'Empreur ne peut qu'être étonné d'un pareil ordre, puis qu'il est contraire aux Sentiments d'Amitié qui existent entre La France et L'Autriche, et je dirait même aux dispositions du traité de paix: car il est libre aux deux puissances d'achéter reciproquement des objets de commerce, il n'y a donc pa Lieu a arrêter les 13. bateaux, dont il est question, attendu qu'ils sont propriété française par l'achat qui en a été fait. On ne pourroit aune de Représaille, et vous séries responsable des évenements qui en resulteroient. Je vous prie donc Monsieur de lever un ordre qui ne peut être qu'un mal entendu, étant contraire aux droit des gens.

Recevez, Monsieur, L'Apparance de ma parfaite considération.

Le Prince de Neuchatel
et major Général m.Alex. Berthièr.

ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 6, спр. 2, арк. 653. Тогочасна копія.

Переклад:

Варшава, 20 грудня 1806

Пану командуючому військами Його Величності австрійського імператора на кордоні Галичини.

Імператор французів, Пане, був щойно поінформований про те, що за Вашим наказом на кордоні Галичини на Віслі затримано тринадцять барок, які були придбані на кошт Його Величності [Наполеона І].

Імператор може бути тільки здивований наказом такого роду, оскільки він суперечить почуттям дружби, що існують між Францією та Австрією і, я сказав би, навіть умовам мирного договору⁵; згідно з ними, обидві держави можуть вести вільну взаємну торгівлю. Отже, затримання 13 барок, про яке тут ідеться, не повинно мати місця, з огляду на те, що вони стали, внаслідок купівлі, яка мала місце, французькою власністю. Тому жодна карна акція [з боку Австрії] не є виправданою, і Ви будете нести відповідальність за наслідки, які вона спричинить. Тож я прошу Вас, Пане, скасувати наказ, який можна вважати лише поганим рішенням, що суперечить цивілізованим законам. Прийміть, Пане, вираз моєї цілковитої поваги.

Князь Невшательський і начальник генерального штабу Алекс. Берт'є.

1806 р., грудня 22. Окунев. —

Лист-відповідь полковника А.А.Найпперга начальникові генерального штабу "Великої армії" Л.А.Берт'є з відмовою звільнити заарештовані барки.

Votre Altesse Sérénissime!

La lettre, que V:A:S: a daigné m'adresser vient de m'être remise. Le Commandant Général de la Galicie des Ordres, du quel je dépens a déclaré que la Demande, qui m'avoit été adressée il y a déjà quelque tems par Monsieur le Lieutenant Colonel Ronyad, du Corp Impe. du Génie français, d'acheter der Barques dans notre partie de la Vistule et de la Pilizza n'étoit point admissible, vu qu'elle étoit contraire aux Principes de la Neutralité, d'après les quels il ne nous est point permis de vendre n'y Barques, n'y autres objets militaires qui pourroient être à l'avantage de l'une des Puissances Bélliqueants au désavantage de l'autre. Je me suis vu contraint en vertu de cet ordre de ne point oser reconnaître les Contracts passé, pour les dites Barques, par Monsieur le Lieut: Colonel Ronyad, contre l'aveu positif de mes Supérieurs, que j'avois en l'honneur de lui participer, et même de faire connaître respectueusement dans une lettre a S:A: Imp: le grand Duc de Berg. Ensuite de cette mesure qui m'étoit dictée par le Devoir, j'ai fait rétenir les Barques jusqu'à l'instant ou il me parviendra, des Ordres Alterieures sur une matière aussi délicate, que j'attends à chaque instant de Léopol.

Les Sentimens généraux de S:M:l'Emp: des français sont trop connus, pour oser présumer qu'Elle veuille exiger de moi une Démarche, qui compromettrait si fortement le Système d'une stricte Neutralité adopté, et si religieusement maintenu, par S:M:l'Emp: d'Autriche mon Auguste Maitre. J'ai sur le champ dépêché la Demande de V:A: à Vienne, et à Léopol; et j'ose le supplier d'agréer l'hommage du profond Respect, avec lequel j'ai l'honneur d'être

Dé Votre Altesse Sérénissime.

Le très humble et très obeiss: le Comte de Neipperg, Col.

Okuniew, le 22 Decemb. 806.

ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 6, спр. 2, арк. 654-655. Тогочасна копія.

Переклад:

Ваша Найясніша Високість!

Мені щойно вручили листа, якого Ваша Найясніша Високість мала честь мені написати. Відповідно до наказів, [які я отримав] від віце-губернатора Галичини, я заявляю, що прохання, адресоване до мене певний час тому п. лейтенантом-полковником Рон'ядом з інженерних військ імператора французів, що закупив у нашій частині Вісли й на Піліці⁶ барки, не може бути в жодному разі виконане, з огляду на його суперечність принципам нейтралітету, згідно з якими нам зовсім не дозволено продавати ані барок, ані іншого військового спорядження, що може бути використане однією з воюючих сторін для здобуття переваги над іншою. В силу цього наказу я змушений заявити, що не осмілюся визнати [законності] контрактів щодо барок, укладених п. лейтенантом-полковником Рон'ядом, всупереч точки зору моїх зверхників, і мушу її відстоювати з честю, про що поштиво й поінформував Його імператорську Величність [Наполеона I] в листі до великого герцога Бергського⁷. Згідно з цим заходом, продиктованим мені обов'язком, я розпорядився затримати барки до часу, поки не надійдуть накази зверхників стосовно цього делікатного питання, які я очікую кожної миті із Львова.

Загальні почуття Його Величності Імператора французів є надто знаними, щоб осмілюватися припускати, що Він хоче змусити мене до політичного кроку, який так сильно скомпроментував би систему суворого нейтралітету, встановлену й так ревно підтримувану Його Величністю Імператором Австрії, моїм великим паном. Я негайно вислав депешу з проханням Вашої Високості до Відня й до Львова. Осмілюся просити

Вас прихильно прийняти вияв глибокої поваги й пошани, з якими я маю честь залишатись

Вашої Найяснішої Високості дуже покірним
й дуже слухняним слугою, граф Найпперг, полковник.

Окунев, 22 грудня 1806.

4

1806 р., грудня 23. Окунев. —

Уривок з доповідної записки полковника А.А.Найпперга віце-губернаторові Галичини К.Вурмзеру, в якому описується реакція Наполеона на його відмову звільнити барки

...”Sa Majesté L’Empreur est très étonnée de la Conduite, que l’on a tenu chez Vous à l’égard des Barques; Elle n’a pas cru que cela dérangeoit à Votre Neutralité”.

Okuniew, le 23 X ber 1806.

ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 6, спр. 2, арк. 508. Оригінал.

Переклад:

...”Його Величність Імператор [Наполеон I] є дуже здивований тією поведінкою, яку Ви виявили стосовно справи барок. Він не вважав, що це [позитивне вирішення справи — В.А.] порушило б Ваш Нейтралітет”.

Окунев, 23 грудня 1806.

5

1806 р., грудня 25. Окунев. —

Виклад полковником А.А.Найппергом його розмови з французьким генералом Жераром стосовно воєнних приготувань австрійців у Галичині та можливості проголошення ерцгерцога Карла королем Польщі віце-губернаторові Галичини К.Вурмзеру

Okuniew, 25. dezembre 806.

General Gerard: ”Je ne peux pas comprendre pour quoi l’on accumule des Magasins en Gallicie?”

Colonel Neipperg: ”Je ne le sais pas, mais j’ai suppose que c’est fait pour nos Troupes; ils sont-la moindres; mais il n’y a puis que pas”.

Gen. Gerard: ”Ditez moi donc-pour quoi fat on tant des Difficultés à donner des Paysans?”

Col. Neipperg: ”Je ne sais pas qu’on en fais”.

Gen. Gerard: ”Mais Qui?”

Col. Neipperg: ”J’en a parlé ce le Comte de Wurmser, qui convient pour donner la réponse a cette question plus que moi”.

Gen. Gerard: ”Souhaiteriez vous bien de voir L’Archiduc Charle sur le Trône de la Pologne?”

Col. Neipperg: ”Il est de mon Devoir de souhaiter tout ce que pourrait être avantageuse à la Maisone d’Autriche — mais souvent on n’ose espere, ce qu’on souhaite le plus”.

ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 6, спр. 2, арк. 712. Оригінал.

переклад:

Окунев, 25 грудня 1806.

Генерал Жерар: "Я не можу зрозуміти, чому ведеться нагромадження складів в Галичині?"

Полковник Найпперг: "Я не знаю, однак, припускаю, що це робиться для наших військ; проте наші війська тут є нечисленими; їх тут практично немає".

Ген. Жерар: "Скажіть мені, отже, чому [в Галичині] створюються такі труднощі для селян?"⁸

Полк. Найпперг: "Я не знаю чому це робиться".

Ген. Жерар: "Однак, хто [знає]?"

Полк. Найпперг: "Я сказав, що граф Вурмзер, котрий, напевно, зможе дати відповідь на це запитання [компетентніше] за мене".

Ген. Жерар: "Чи бажали б Ви серйозно бачити ерцгерцога Карла⁹ на польському троні?"

Полк. Найпперг: "Моїм обов'язком є бажати всього, що може принести користь Австрійському дому. Проте нам часто залишається лише здогадуватись, чого [у Відні] бажать найбільше".

ПРИМІТКИ

1. Тричі підкреслено самим А.А.Найппергом, очевидно, для того, щоб акцентувати увагу К.Вурмзера на критичному становищі "Великої армії" у зв'язку з загрозою голоду. У своєму донесенні з Варшави барон Брудерн писав про реквізиції продовольства, що були силою здійснені французьким комендантом Варшави Гувіоном (ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 6, спр. 2, арк. 659).

2. У цьому місці листа цитата із звернення Наполеона до польської депутації переривається. Посилаючись на донесення Брудерна, А.А.Найпперг описує у вставці німецькою мовою сміливий демарш одного з польських депутатів Л.Кохановського, котрий прямо запитав імператора про можливість визволення Галичини з-під влади Австрії. При цьому Л.Кохановський наголошував, що оволодіння цим багатим ресурсами і продовольством краєм дозволило б негайно вирішити проблему забезпечення "Великої армії" (ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 6, спр. 2, арк. 658). Відповідь Наполеона була вибуховою: її наведено А.А.Найппергом французькою мовою (див. продовження док. 1).

3. У листопаді 1806 р. Наполеон запросив до Польщі Тадеуша Костюшка, сподіваючись, що присутність легендарного ватажка повстання 1794 р. надасть нового імпульсу польському національному рухові. Відповідь Т.Костюшка була оформлена у вигляді трьох ультимативних вимог, від прийняття яких він узалежнив свій приїзд до Польщі (головною з них було відновлення Францією Речі Посполитої у межах до першого поділу 1772 р.) (*Mościcki H. Dzieje porozbiorowe Polski w aktach i dokumentach. Warszawa etc., 1928. T. I. S. 109*). Зухвала відповідь Т.Костюшка обурила Наполеона. Він назвав поведінку знаменитого поляка егоїстичною. Причини неприйняття Т.Костюшком запрошення Наполеон вбачав у безпосередньому впливі князя А.Чарториського. Останній нібито звернувся до Т.Костюшка з листом, в якому застерігав не довіряти обіцянкам Наполеона, що прагнув скористатися польським питанням для досягнення власної мети — боротьби з Росією і Пруссією. Ідея про вплив А.Чарториського на Т.Костюшка спростована сучасною історіографією. Судження Наполеона про причини відмови Т.Костюшка негайно прибути в Польщу не підтверджені конкретними доказами (*Halicz E. Tadeusz Kościuszko wobec wojny 1806-1807 r. // Eiusd. Geneza Księstwa Warszawskiego. S. 158*).

4. Тобто Галичини.

5. Йдеться про статті 14 й 15 мирного договору між Францією та Австрією, що був укладений у м.Прессбурзі (Братіславі) 26 грудня 1805 р. (*Neumann L. Recueil des traités et conventions conclus par l'Autriche avec les puissances étrangères depuis 1763 jusqu'à nos jours. Leipzig, 1856. T. 2. Doc. № 151. P. 186-187 [Le traité de paix conclu a Pressbourg entre S.M.I. de l'Autriche et S.M.I. de Français, 26 XII 1805]*).

6. Ріка Піліца — ліва притока Вісли, на початку XIX ст. важлива транспортна артерія, яка становила природний кордон між австрійською та прусською частинами польських земель.

7. Маршалові Франції Йоахімові Мюрату (1771-1815), Великому герцогові Бергському (1806-1808) (*Тюлар Ж. Мюрат, или пробуждение нации. Пер. с франц. Москва, 1993*). У даному фрагменті листа йдеться про відповідь А.А.Найпперґа на ноту Й.Мюрата, що була надіслана останнім командуючому австрійськими військами на кордоні Галичини за наказом Наполеона 13 грудня 1806 р. Зміст ноти Й.Мюрата ми навели у передмові. Відповідь А.А.Найпперґа на неї не збереглася, проте її характер неважко реконструювати на основі відповіді А.А.Найпперґа від 22 грудня на лист начальника генерального штабу "Великої армії" Л.А.Берт'є (док. 3).

8. Йдеться про заходи австрійців щодо залучення галицьких селян до розбудови складів, укріплень, шляхів та інших військових об'єктів на території краю, а також про заборону австрійським підданним збувати товари на території пруської Польщі, окупованої французькими військами. Ця заборона фактично позбавила галицьких селян традиційного й чи не найважливішого джерела їхніх прибутків, яким були поставки сільськогосподарської продукції по Віслі в Пруссію та на Балтику.

9. Ерцгерцог Карл-Людвіг-Йоган Лотаринзький (1771-1847), третій син імператора Леопольда II (1790-1792), молодший брат імператора Франца I, генералісімус і в 1806-1809 рр. військовий міністр Австрії, видатний полководець, що відзначився у війнах проти революційної і наполеонівської Франції (*Hertenberger M., Wiltschek F. Erzherzog Karl. Der Sieger von Aspern. Graz; Wien; Köln, 1983; Karl // Die Habsburger. Ein biographisches Lexicon / Hrsg. von V.Namann. Wien; München, 1988. S. 219-222*). Проекти проголошення принца з дому Габсбургів, зокрема ерцгерцога Карла, королем Польщі були надзвичайно популярними в епоху наполеонівських війн як у польських патріотичних колах, так і в міжнародних дипломатичних сферах. Вони мали на меті втягнути імперію Габсбургів у боротьбу з її співучасницями в поділах Речі Посполитої — Пруссією та Росією і відволікти її від суперництва з Францією. Зокрема, слід відзначити такі моменти у французько-австрійських відносинах, коли набували поширення проекти проголошення польським королем ерцгерцога Карла: дипломатична місія генерала Жана-Батіста Бернадотта у Відні в 1798 р. та плани Бонапарта з кінця 1799 р. щодо укладення союзу з Габсбургами проти Росії (*Tbkarz W. Ostatnie lata Hugona Kołłątaja (1794-1812). Kraków, 1905. T. 1. S. 199; Pachoński J. Legiony polskie. Prawda i legenda (1794-1807). Warszawa, 1979. T. 4. S. 615*).